

Hvad er antropologisk psykologi

Journal of **Anthropological Psychology**

No. 9, 2001

Department of Psychology

University of Aarhus

Abstract

Antropologisk Psykologi er egentlig slet ikke en ny konstruktion og/eller et nyt skud på Psykologiens stamme. I al fald ikke, hvis man bestemmer Antropologisk Psykologi som et aspekt ved enhver psykologisk videnskabeligt arbejde, nemlig det aspekt at man på den ene eller anden måde (ekspliciteret eller ej, og om man vil eller ej) altid kommer til at berøre spørgsmålet om, hvorfor der med én videnskabelige arbejde er tale om en psykologisk undren over, undersøgelse af og teoretiseren over det psykologisk set særligt menneskelige. Som sådan er Antropologisk Psykologi altså ikke bare noget, der bedrives af dedikerede antropologiske psykologer; men noget der bedrives af enhver, der arbejder med egentlig videnskabelig psykologi

Preben Bertelsen

Psykologisk Institut, Aarhus Universitet

Antropologisk Psykologi – et bud på en videnskabsteoretisk bestemmelse af disciplinen

Med den foreliggende artikelⁱ er det tanken at gå et skridt nærmere en *videnskabsteoretisk* bestemmelse af Antropologisk Psykologi. Organisatoriske forhold som dem, der nævnes i indledningen til dette nummer af Bulletinen (forskningsseminarer, forskningsplaner, tidskriftsudgivelse etc.), har en vigtig indflydelse på udviklingen af en videnskabelig disciplin og er derfor også vigtig at påpege som led i en samlet videnskabsteori om disciplinen. Men her er det tanken at gå et skridt videre i det videnskabsteoretiske arbejde med at lade disciplinen træde i karakter, nemlig at få udarbejdet lidt mere præcise indholdsmæssige bestemmelser af disciplinen, dens genstand og dens placering i den psykologiske videnskabs landskab.

Først søges Antropologisk Psykologi formalt indplaceret i Psykologien, dernæst gives en mere indholdsmæssig bestemmelse af dens genstand og opgave.

Den teoretiske og pragmatiske psykologi som sådan. Lad os til en start få et overblik over, hvordan Antropologisk Psykologi placerer sig i den psykologiske videnskab i det hele taget. Først skal vi se på Psykologien som sådan, dernæst på Almenpsykologien som en del af Psykologien, og endelig skal vi se på Antropologisk Psykologi som en del af Almenpsykologien.

Psykologiens opgave som sådan er at identificere, beskrive og forklare de psykiske fænomener i verden. Den skal kunne *identificere* eller udpege, hvilke fænomener, der i det hele taget hører til i det psykiske genstandsområde, til forskel fra andre fænomener, der snarere hører til andre videnskabers område, f.eks. i biologien eller sociologien. Psykologien skal endvidere empirisk kunne *indsamle data* om og *beskrive* disse fænomener, så vi sikkert og præcist ved, hvad det er for fænomener, vi har med at gøre. Endelig skal Psykologien kunne give videnskabelige *forklaringer* på, hvorfor de foreliggende fænomener er og gør sådan, som de nu en gang er og gør.

Heri ligger i hovedsagen to forskellige – men nøje forbundne – *erkendelsesinteresser*.ⁱⁱ

Dels er der den *teoretiske erkendelsesinteresse* i at forstå og kunne give en teoretisk forklaring på, hvordan og hvorfor et psykisk fænomen er, som det er, og gør som det gør. Spørgsmålet her er f.eks., hvad hukommelse er for noget, hvordan vi overhovedet kan huske, hvorfor vi husker og hvordan dette fænomen indgår i sammenhæng med andre fænomener – f.eks.: hvilken rolle spiller hukommelsen i

indlæringsprocessen, eller for udviklingen af identiteten, selvet og den autobiografiske selvforståelse, eller i opretholdelsen af selvbedrag eller fortrængning, osv. I forbindelse med denne erkendelsesinteresse udvikler psykologien en lang række *specifikke teorier* til identificering og forklaring af hver deres specifikke genstand: Hvad er hukommelse, hvad er indlæring, hvad er tro, hvad er modstand mod selvindsigt, hvad er drømme, hvad stress, hvad er moralsk organisatorisk adfærd etc.

Dels er der den *pragmatiske* eller *interventionsorienterede* interesse i at finde ud af, hvad man kan *gøre* med et givet psykisk fænomen – hvordan man kan behandle det og intervenere i forhold til det. Spørgsmålet her er f.eks., hvad man kan gøre i forhold til hukommelsen; hvordan kan den f.eks. hjælpes på vej hos vidner i forbindelse med en retssag, hvordan kan den styrkes i forbindelse med indlæring eller terapeutisk afdækning af smertefyldte og evt. fortrængte livshistoriske episoder, hvordan kan aldersrelateret hukommelsessvigt eventuelt behandles etc. I forbindelse med denne pragmatiske erkendelsesinteresse udvikler psykologien en lang række anvendelsesorienterede interventionsmodeller for, hvad man virkningsfuldt og med ønskelig effekt kan gøre med forskellige psykologiske fænomener lige fra ændring af adfærd og forholdemåde i organisationer, over samtaler om individuelle eksistentielle problemer og til genoptræning i forbindelse med hjerneskader.

Almenpsykologien. Almenpsykologiens opgave er at identificere, beskrive og forklare, hvad det i det hele taget vil sige, at noget er et *psykisk* fænomen, og hvori det psykiske domæne i det hele taget består – til forskel fra andre domæner i verden som f.eks. det biologiske domæne eller det samfundsmæssige domæne. Almenpsykologien har således til opgave at forklare, hvad forskellen er på et egentligt psykisk fænomen og f.eks. en neurofysiologisk proces i hjernen, og hvad det er ved de psykiske fænomener, der adskiller dem fra de neurofysiologiske. Hertil hører altså også en bestemmelse af, hvornår der er tale om et egentligt psykisk fænomen, der kun kan forklares psykologisk, dvs. hvor f.eks. neurofysiologiske forklaringer på den ene side og sociologiske forklaringer på den anden side ville ramme ved siden af. Det er f.eks. givet, at vores selvbevidsthed som sådan både har et neurofysiologisk grundlag (uden hjerne ingen menneskelig bevidsthed i det hele taget). Men selvbevidsthed er også indrettet efter former for

lovmæssigheder, som er af psykologisk natur, og som ikke kan forklares alene efter neurofysiologiske principper (med mindre, selvfølgelig, man ekspanderer neurovidenskaberne til også at omfatte psykologien).

Almenpsykologien beskæftiger sig ikke bare med den menneskelige psyke, men derimod med det psykiske i det hele taget. Dvs. på den ene side de psykiske fænomener, vi finder hos dyr, helt ned til de allersimpleste former for liv i dyreriget – og på den anden side de kunstige psykiske fænomener, som ganske sikkert vil blive frembragt som resultat af al vores eksperimenteren med digitale maskiner, genmanipulationer, bio-digitale sammenkoblinger af biologisk liv og digitalt apparatur, opkoblinger af mennesker i Nettets virtuelle realitet etc.; eller helt andre artefakter som vi selvfølgelig slet ikke er i stand til at forestille os nu. Mere end nogen sinde før bliver det her vigtig med en almenpsykologi, der er i stand til at identificere, hvad der rent faktisk hører til det psykiske domæne og hvilke slags forklaringer af psykologisk art, vi må udvikle for at begribe og forstå disse fænomener.

Almenpsykologien kan så bestemmes som den disciplin, der tager sig for at bestemme, hvori selve den psykologiske videnskab som sådan består: hvad der hører til dens genstandsområde, hvori dens forklaringsmåder består, og hvorfor dens genstandsområde er af en sådan natur, at det er dens særlige forklaringsformer, der er valide. I sagens natur må almenpsykologien derfor have et stærkt videnskabsteoretisk og filosofiskⁱⁱⁱ islæt.

Denne bestemmelse gælder hvad enten almenpsykologien betragtes som en selvstændig disciplin varetaget af almenpsykologer eller et aspekt ved en hver udøvelse af Psykologien. I praksis er begge dele tilfældet i Dansk Psykologi. Vi har dedikerede almenpsykologer, men det er også sådan, at *enhver*, der beskæftiger sig med udviklingen af specifikke psykologiske teorier eller med udviklingen af pragmatiske interventionsmodeller implicit eller eksplicit og mere eller mindre grundigt, vil komme til at bedrive almenpsykologi. *Enhver videnskabeligt praktiserende/teoretiserende psykolog bedriver almenpsykologi i og med overvejelserne over, hvorfor vedkommendes eget videns- eller behandlingsbidrag overhovedet er at regne for et bidrag til psykologien, hvorfor vedkommendes forklaringsmåde overhovedet er af psykologisk art og hvordan vedkommendes bidrag overhovedet er placeret i det psykologiske landskab i forhold til øvrige discipliner, traditioner etc.*

Det siger sig selv, at sådan bestemt vil Psykologien som videnskab trives desto bedre i jo højere grad dens udøvere er i stand til både eksplicit og grundigt at gøre sig den slags almenpsykologiske overvejelser^{iv}.

Antropologisk psykologi. Antropologisk Psykologi er konsensuelt blevet betegnet som en særlig måde, hvorpå man bedriver almenpsykologi^v. Konsensuelt har vi altså først og fremmest bestemt Antropologisk Psykologi ved dens særlige metodiske tilgang til de genstande som i øvrigt er almenpsykologiens genstande^{vi}.

Her vil jeg (som jeg har gjort det andre steder, senest i Bertelsen 2000) give følgende forslag til at bestemme

Antropologisk Psykologi lidt mere præcist, nemlig som den del af almenpsykologien der har til opgave at identificere, beskrive og forklare, hvad det *særligt menneskelige* ved den menneskelige psyke er. Opgaven er her at identificere, hvad der gør *vores* psyke forskellig fra og særlig i forhold til (men selvfølgelig ikke nødvendigvis bedre eller mere avanceret end) på den ene side dyrisk psyke og på den anden side kunstig psyke (eller for den sags skyld ekstraterrestiske psyker). Den Antropologiske Psykologi har altså til opgave at bestemme det særligt menneskelige psykologiske set, ligesom man f.eks. kunne sige at en antropologisk biologi havde til opgave at bestemme det særligt menneskelige biologiske set eller en antropologisk jura havde til opgave at bestemme det særligt menneskelige retsvidenskabeligt set.

Det Antropologiske Psykologis islæt i *enhver* (se ovenfor om almenpsykologi) specifik psykologisk teori eller interventionsmodel vedrører altså dette, at man implicit eller eksplicit og mere eller mindre grundigt gør sig overvejelser over

- (a) hvordan de teoretiske forklaringer, man opbygger, faktisk netop vedrører et stykke *menneskelig* psyke (og ikke bare psyke som sådan),
- (b) eller hvordan ens interventioner 'blot' berører klientens psyke som sådan, og sætter den samme art af psykiske processer og forandringer i gang som også kan ses i andre dyriske eller artefaktiske psyker – eller måske netop berører *det særligt menneskelige* ved klientens psyke og dermed berører og sætter noget i proces, som kun findes hos mennesker.

En formal indplacering af Antropologisk Psykologi i Psykologiens landskab

Eftersom den Antropologiske Psykologi altså overordnet indplaceres og bestemmes som en del af almenpsykologien, må vi først en gang se nærmere på, hvad Almenpsykologi i det hele taget er for noget, og hvilke opgaver der stiller sig for denne.

Almenpsykologien og psykologiens flertydighed. Det er velkendt, at noget af det, første man får øje på, når man beskæftiger sig med den psykologiske videnskab, er dens sunde og sprudlende mangfoldighed, men desværre også dens forvirrende flertydighed. Til så godt som hvert eneste fænomen, som psykologien beskæftiger sig med, findes der et væld af forskellige teorier, modeller og interventionsstrategier. Nogle af disse komplementerer og beriger hinanden ved at gribe fat i hver deres aspekt af fænomenet. Andre er i direkte modstrid med hinanden, tager udgangspunkt i vidt forskellige og modstridende menneskesyn og har gensidigt udelukkende bud på forklaringer på, hvad det er for et fænomen, vi har med at gøre, og hvad vi kan/bør gøre med det.

Det ses f.eks. tydeligt inden for personlighedspsykologien. Visse teorier bestemmer personligheden som et forholdsvis stabilt fænomen, der er forholdsvis uforanderligt over tid og fra situation til situation (f.eks. at person A generelt er hjælpsom og overbærende i alle de mange forskellige situationer, vedkommende færdes i). Andre teorier mener derimod at personligheden er ganske flydende og foranderlig, og at den tilpasser sig hver ny situations særlige krav (f.eks. at person A er hjælpsom og overbærende i visse situationer, og i andre situationer er sig selv nok og fordømmende). Visse teorier siger, at den enkeltes personlighed først og fremmest er biologisk og genetisk bestemt, og at vi i sidste ende må ty til biologisk-psykologiske forklaringer for at forstå de personlighedstræk, et individ udviser. Andre teorier siger, at personligheden først og fremmest er et udtryk for den kultur og det samfund den er formet af, og at den må forklares social-psykologisk. Atter andre teorier siger, at personligheden først og fremmest er resultatet af vore egne oplevelser og refleksioner over hvilken tilværelse, vi ønsker at leve, og at den er resultatet af de frit viljede valg, vi har truffet og træffer, mht. hvem vi ønsker at være og hvilke værdier, der skal være gældende for os. For at forstå og forklare den menneskelige personlighed, siger man her, må man altså ty til det humanistisk-eksistentielle domæne og dets lovmæssigheder.

Så, ikke nok med at vi har indbyrdes modstridende teorier om de samme fænomener. Der er heller ikke en gang enighed om, hvilket domæne psykologien knytter sig til. Nogle af fagets udøvere mener at psykologien er knyttet til det biologiske domæne, andre mener tværtimod, at den er knyttet til det samfundsmæssige domæne, mens atter andre mener, at den er knyttet til det humanistisk-eksistentielle domæne. De mest ihærdige forkæmpere for én bestemt af disse retninger vil endog mene, at de andre retninger intet videnskabeligt har at sige om psyken.

På den ene side finder vi altså en sprudlende mangfoldighed i psykologien, hvilket i sig selv er en sund garanti for, at vi ikke bare tyer til nemme løsninger, og ikke lader os nøje med forsimplede og reduktionistiske forklaringer, men netop bevarer den sunde respekt for psykens enorme kompleksitet. En sund mangfoldighed, altså, der vidner respekten for at psykens komplekse fænomener næppe lader sig begribe med enkeltteorier. På den anden side ser psykologien, når man fokuserer på alle modsigelserne omkring de samme fænomener og al uenigheden om hvilke(t) domæne(r) psykologien egentlig er knyttet til, ud som en stor gang uigennemtænkt rod uden indre sammenhæng og uden entydighed i de forklaringer og interventionsformer, man kunne forvente af en så samfundsmæssigt og menneskeligt vigtig videnskab.

Heraf kan man drage én af tre konsekvenser. Nogle vil konkludere, at psykologien ganske enkelt slet ikke er nogen sammenhængende videnskab, men faktisk er en ansamling af mindst tre videnskaber tilknyttet hver deres domæne, og at den derfor egentlig burde splittes op i tre forskellige videnskaber. I forbindelse hermed kan man mene, at det kun er af historiske og bekvemmeligheds grunde at psykologien administreres inden for blot ét instituts rammer.

Andre vil mene, at psykologien faktisk er en samlet videnskab knyttet til psykens domæne som sådan, men at dens brogede mangfoldighed netop afspejler domænets egen natur. Her vil man mene, at psyken ganske enkelt aldrig kan få helheds- og enheds karakter, simpelthen fordi selve den virkelighed, som psykologien handler om, heller ikke udgør nogen helhed og enhed, men er sammensat af en mangfoldighed af virkeligheder. F.eks. vil man mene, at bevidsthed kræver en hel anden slags videnskabelig indsigt, end den vi bruger til at forstå og forklare biologiske processer i hjernen, fordi der er tale om to forskellige virkeligheder. Derfor vil man også mene, at det er absurd at tro, at f.eks. humanistisk-eksistentielle og neurovidenskabelige teorier om bevidstheden nogen sinde vil kunne integreres i én og samme teori. Men i modsætning til reduktionisterne, der enten vil reducere bevidsthedsfænomenet til det humanistisk-eksistentielle eller det neurovidenskabelige domæne alene, så mener man her, at psykologien bør spænde over begge domæner, for så vidt psyken selv er spændt ud over og har denne sammensatte virkelighed 'i sig'. Man vil også mene, at for at vi f.eks. som kliniske psykologer, må kunne håndtere så en stor spændvidde og kunne forholde os til, at psykiske problemer og sygdom snart kræver biologisk indsigt, snart samfundsmæssig indsigt og snart humanistisk-eksistentiel indsigt.

Den tredje mulighed er at mene, at psykologiens mangfoldighed er et sundt udtryk for, at videnskaben forholder sig åbent og fleksibel til psykens kompleksitet og ikke forfalder til forsimplede reduktionismer, og at netop dette, om noget, faktisk udgør grundlaget for at vi kan bestræbe os på med tiden at komme op med stadig større og stadig mere omfattende indsigter i det psykiske. Men modsat det foregående synspunkt er udgangspunktet her, at psyken faktisk udgør et sammenhængende domæne i virkeligheden, og at det tilsvarende er muligt for psykologien at udvikle sig til en stadig mere sammenhængende og stadig mere modsigelsesfri videnskab.

Der findes to varianter af dette synspunkt. Den ene variant plæderer for bestræbelsen på at udvikle én sammenhængende teori om det psykiske, en forklaring på al ting inden for det psykiske domæne, altså en Grand unified Theory som f.eks. fysikkens superstringsteori.

Den anden variant siger, at det nok ikke lader sig gøre at udvikle en sådan enheds- og helhedsteori. Det kunne vi måske gøre, hvis vi én gang for alle havde en række færdige indsigter/teorier, der ikke udviklede sig mere, således at arbejdet blot bestod i at sammentænke disse kendte og overskuelige teori-elementer. For enhver videnskab, således også for psykologien, gælder imidlertid, at vore forskellige indsigter altid er undervejs, altid udvikler sig, altid udbredes og uddybes – og at dette sker på en *decentreret* måde. Metodisk og praktisk er vi altid kun i stand til at gribe fat i afgrænsede sider af virkeligheden (metodisk reduktionisme), og derfor udvikler vore indsigter og teorier sig også ud fra en mangfoldighed af sådanne udgangspunkter eller centre. Sagen er altså ikke så simpel som bare at sammentænke færdige teori-elementer. Det drejer sig snarere om at koordinere en mangfoldighed af teoretiske 'vækstområder', der er under evig udvikling og forandring. Hvad vi kan gøre

er derfor først og fremmest at sørge for, at teorierne samtidig med, at de er centrerede om hver deres side af psykens domæne, også er orienteret mod

- (a) dels at forholde sig til, om de kommer i modstrid med andre teorier
- (b) og dels at være orienteret mod på modsigelsesfri måde at inspirere, berige og udbygge hinanden.

Netop på denne måde kan man tilse det vigtige i, at psykologiens fremskridt ikke bare består i tilfældige ophobninger af usammenhængende og til tider modstridende vidensbrokker, men kommer til at bestå i egentlig *akkumulation* af indsigter orienteret mod at berige hinanden.

Det vil være dette tredje grundsynspunkt der ligger til grund for det følgende.

Af ovenstående overvejelser skal der i det følgende afledes en række bestemmelser og krav til almenpsykologien og dens opgaver. Disse bestemmelser og krav gælder, hvad enten man opfatter almenpsykologien som en særskilt disciplin varetaget af dedikerede almenpsykologer, eller man opfatter (eller blot implicit udøver) almenpsykologien som den del af ens specifikke teoretiske eller praktiske virke, der tager vare om faget som sådan.

Almenpsykologien, psykologiens genstand og videnskabens sammenhæng. For det første, og som en af hovedopgaverne, er det altså almenpsykologiens opgave at varetage/undersøge *psykologiens sammenhæng som videnskab*. Denne opgave må psykologien løse ved at udvikle overordnede metavidenskabelige modeller af de forskellige vidensformer psykologien frembringer, og modeller af hvordan de faktisk hænger sammen, samt metametodikker der viser, hvordan de kan bringes til at hænge sammen med vidensakkumulation for øje.

Forudsætningen for at al denne viden overhovedet kan komme til at hænge sammen er, at den er viden om et sammenhængende domæne i verden – at al denne viden i bund og grund handler om ét og det samme, nemlig psyken. Almenpsykologiens anden hovedopgave er derfor at undersøge, hvad der er i bund og grund er *psykologiens genstand*: som sagt, en undersøgelse af hvad det psykiske i det hele taget er for noget. Mens psykologiens forskellige discipliner, anvendelsesområder og teoriområder undersøger hver sit aspekt af det psykiske, så undersøger almenpsykologien altså *selve det psykiske som sådan*. Ikke mindst ved at forholde sig til og abstrahere viden herom fra alle de myriader af delindsigter den teoretiske og anvendte psykologis udøvere frembringer^{vii}.

Almenpsykologien, de specifikke teorier og de anvendte interventionsmodeller. De specifikke teorier beskæftiger sig som sagt med hver deres afgrænsede og specifikke områder. Hver for sig har disse specifikke teorier deres egen indfaldsvinkel og fremhæver blot et ganske lille udsnit af psyken. En teori inden for det ene specialområde har derfor heller ikke nødvendigvis nogen klar affinitet til naboområder i det psyke, endside til hele psyken. Ikke desto mindre er det netop den klare og ekspliciterede affinitet, der er

forudsætningen for, at vidensformerne indbyrdes kan berige hinanden. Det er netop når fagets udøvere *ikke* kymrer sig om egne frembringelsers affinitet og de almenpsykologiske problemstillinger i forbindelse hermed, at psykologien fragmenteres til et kludetæppe uden effektiv vidensakkumulation

I lighed med de specifikke teoretiske discipliner er det almenpsykologiens opgave at frembringe sand viden og teoretiske forklaringer. Men til forskel fra de teoretiske enkeltdiscipliner er det almenpsykologiens opgave at frembringe en samlet teori om og en samlet forklaring på psykiske som sådan. Det gør almenpsykologien som sagt ved (a) at undersøge det underliggende almene, som hver teori fra hver sit perspektiv har at sige om det psykiske og (b) ved at akkumulere og ekspliciterer alle disse fund i et samlet billede af psyken som sådan.

På den ene side baserer almenpsykologien sig altså på den viden, der bliver skabt af fagets udøvere i de specifikke forskningsområder, og som kan abstraheres som enkeltbidrag til en samlet almenpsykologisk forståelse. På den anden side er det almenpsykologiens opgave – hvad enten den er selvstændig disciplin eller del af enhver faglig udøvelse – at forsøge at berige hver af disse myriader af forskningsområder ved netop at tilbyde det overordnede billede af videnskabens genstand og sammenhæng, der viser hver enkelt disciplins affinitet til naboteorier og til psykologien som et hele.

Den samme type af overvejelse gør sig også gældende for forholdet mellem almenpsykologien og den anvendelsesorienterede interventionsviden. Det er er viden, som frembringes af fagets praktiserende udøvere og som giver handlingsanvisninger til, hvordan de psykiske fænomener kan håndteres og behandles. I dette praktiske arbejde indhøstes der ligeledes viden om det psykiske som sådan. Så igen ser vi dobbeltheden: På den ene side baserer almenpsykologien sig på viden om det psykiske som sådan, i det omfang denne viden kan abstraheres fra hver af de myriader af interventionsområder og interventionsmodeller psykologien er så rig på. På den anden side er almenpsykologi betegnelse på den bestræbelse, der består i at frembringe et samlet billede af det psykiske – både hvad det (teoretisk set) er, og hvad der (pragmatisk set) kan gøres med det. Netop ved at vise affiniteter og sammenhænge består denne bestræbelse altså i at udvikle 'eye-opener' for den praktiserende psykolog: vise sammenhænge i det domæne, der arbejdes i og tilbyde nye begreber for og forståelse for, hvad det dybest set er der foregår i den praksis, der måske nok viser sig at være og kan dokumenteres at være effektiv og virksom, men ofte savner egentlig videnskabelig forklaring.

Almenpsykologien, kohærens og kompatibilitet. Når udgangsbetingelserne nødvendigvis må være decentreret vidensproduktion og mangfoldighed, så er det desto vigtigere, at den enkelte udøver af faget er opmærksom på og metodisk er forpligtet på *kohærens* mellem sin egen vidensproduktion og psykologien som sådan. Det gør ikke noget, at to modeller af samme genstand er forskellige; men det logiske kohærenskrav forbyder, at de modsiger hinanden. Gør de det, er enten den ene eller begge usande.

Det er faktisk en af de mere velkendte almenpsykologiske opgaver, som enhver videnskabelig udøver af faget må udføre: at undersøge om de teorier og modeller man frembringer er i direkte modstrid med andre teorier – og hvilke konsekvenser der så må drages af dette.

Dermed kan almenpsykologiens metodiske bestræbelse på at løse sine opgaver for den psykologiske videnskab som sådan formuleres som en bestræbelse på at undersøge *kompatibiliteten* mellem myriaderne af vidensformer og modeller der frembringes. At undersøge en given teoris kompatibilitet består i at undersøge, om den faktisk er udformet sådan

- (a) at dens kohærens/inkohærens med andre teorier kan fastslås –
- (b) at dens mulige affinitet med andre teorier og akkumulerbarhed i forhold til psykologien som helhed er eksplicit udarbejdet (i modsat fald lever en sådan teori et isoleret, ja 'egocentrisk' og ikkeakkumulerbart liv inden for den psykologiske videnskab som sådan).

Man kan i den forbindelse skelne mellem den *interne kompatibilitet*, der vedrører de psykologiske teoriers interne evne til at indgå i et akkumulerende hele, og så den *eksterne kompatibilitet*, der vedrører teoriernes muligheder for at indgå tværvidenskabeligt, kohærent og akkumulerende i vores samlede billede af verden i almindelighed og det menneskelige i særdeleshed.

Opsamling: En formal bestemmelse af Almenpsykologiens opgaver. Alt i alt kan almenpsykologien derfor bestemmes på følgende måde:

- (1) Almenpsykologien undersøger, hvad det psykiske i det hele taget er for noget.
- (2) Almenpsykologien baserer sig på den ene side på de enkelte forskningsområders og interventionsområders gensidige kompatibilitet og deres mulighed for at give et bidrag til et samlet og overordnet billede af det psykiske. På den anden side giver den dermed sit metodiske bidrag til og perspektiv til, hvordan de enkelte forskningsbidrag og interventionsbidrag kan udformes på en kompatibel og dermed akkumulerbar måde.
- (3) Hvilket netop er at undersøge og bidrage til psykologiens mulighed for at blive til en sammenhængende videnskab.

Kort og godt kan det formuleres som en metodisk dobbeltdynamik: på den ene side er det ud af de konkrete forpligtede decentrerede fagaktiviteter at almenpsykologien *konstitueres*. På den anden side *organiserer* almenpsykologien (både som den enkelte forskers indsigt i sin videnskab og som aktivitet varetaget af en dedikeret almenpsykolog) den decentrerede fagaktivitet på en akkumulerende måde.

Netop denne dobbeltdynamik forhindrer en løsrevet, arbitrær og forstyrrende topstyring af forskningen (fra ministerier, universitetsadministrative ledelser, etc.).

Forskningen må nødvendigvis have det decentrerede og konstituerende islæt for ikke bare at kunne lade sig forme af det, den konkret er om, (modsat topstyrede konstruktioner af hvad man forestiller sig den er om), men også for at bevare sin uforudsigelige kreativitet og sprudlende søgen ud i verden.

Antropologisk psykologi bestemt i lyset af Almenpsykologien. Med disse *formale* bestemmelser af almenpsykologien er det også muligt at give en nærmere *formal* bestemmelse af Antropologisk Psykologi. Ligesom almenpsykologien konstitueres af Psykologiens vidensproduktion om psyken som sådan, konstitueres Antropologisk Psykologi af den lære, vi fra mangfoldigheden af konkrete faglige aktiviteter kan drage om det særligt menneskelige ved psyken. Ligesom Almenpsykologien dermed virker organiserende tilbage på den konkrete faglige aktivitet ved at give dens kohærensskabende, kompatibiliserende og akkumulerende bestræbelser *en retning*, så virker også Antropologisk Psykologi organiserende tilbage ved at give de decentrerede teoretiske 'vækstlag' fælles retning og fokus med henblik på akkumulation til mere samlet teoretisk forklaring af, hvad der i grunden karakteriserer *vores* psyke, og hvordan vi med vores psykologiske interventioner kan bidrage til at *menneskeliggøre* hinanden^{viii}. Og ligesom Almenpsykologien ikke blot bedrives af dedikerede almenpsykologer, men med logisk nødvendighed er en integral del af enhver faglig aktivitet, der er logisk-metodisk forpligtet over for sin videnskab som sådan, så er Antropologisk Psykologi heller ikke bare en særlig disciplin udøvet af dedikerede udøvere, men er et karakteristikum ved enhver faglig udøvelse. Enten eksplicit for så vidt den enkelte fagudøver bestræber sig på at bestemme ikke bare, hvorfor vedkommendes genstand er af psykisk natur, men yderligere er af særligt menneskelig natur. Eller implicit i og med det særlige menneskesyn, der altid er del af ens forskningsinteresse, forskningsaktivitet og interventionsudformninger.

Den ekspliciterede og dedikerede Antropologisk Psykologiske forskningsaktivitet består i at udfinde det særligt menneskelige ved den menneskelige psyke. En formaliseret måde at beskrive denne side ved den psykologifaglige aktivitet kunne være følgende^{ix}:

Som *første trin* udvælger man bestemte fænomener inden for psykens domæne, der med god videnskabelig begrundelse må regnes for menneskelige. Som *andet trin* forsøger man dernæst at danne en teoretisk beskrivende og forklarende model af disse fænomener og deres indre og indbyrdes sammenhænge. I det omfang, det lykkes at udvikle en sådan taksonomi, består *tredje skridt* i, at man undersøger selve modellens egen opbygning og grundstruktur. Man forsøger at uddrage de indre sammenhænge, principper og lovmæssigheder, som selve modellen med sin struktur afspejler.

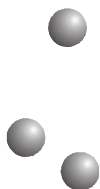
I det omfang dette lykkes, må vi antage, at disse sammenhænge, principper og lovmæssigheder ikke bare vedrører de konkrete udvalgte og undersøgte fænomener, men i det hele taget fortæller os noget om de *almene og generelle* sammenhænge, principper og lovmæssigheder for

det særligt menneskelige som sådan. Altså: Ved at uddrage det almene i taksonomien eller modellen får man frembragt en psykologisk model af *det særligt menneskelige*. Denne metode, som jeg har valgt at kalde MATE-metoden

(Modellering Af Taksonomiske Egenskabsrum), er illustreret i hosstående figur.

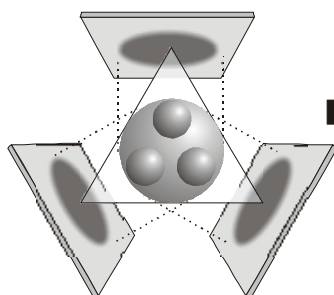
Fænomenerne

På det første trin identificeres fænomenerne blot uden at de sættes ind i nogen ordnende sammenhæng

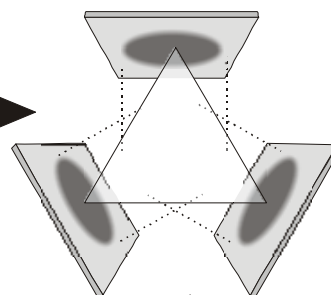
Fænomenerne taksonomisk ordnet.

Ved at undersøge fænomenerne i deres teoretiske sammenhæng med hinanden skabes en taksonomisk model

Den taksonomiske model i sig selv

Ud fra den konkrete model skabes en almen måde, hvorpå andre fænomener kan ordnes taksonomisk på samme måde

Resultatet er her en konkret model af netop disse fænomener ved det særligt menneskelige

Resultatet er her en almen model af en side ved den psykologiske videnskab - nemlig dette at dens fænomener i det hele taget kan ordnes således (men selvfølgelig også på andre måder). Det giver et alment billede af, hvordan det særligt menneskelige i det hele taget tager sig ud (nemlig således ordnet).

Figuren viser, hvordan tre fænomener (de tre små kugler) og den indsigt (illustreret som den samlede kugle, de kan indtegnes i), der kan abstraheres fra undersøgelsen af disse, kan fastholdes i tre modeller (illustreret som de tre projektiionsflader og kuglens afskygning som cirkelskive). Dernæst kan selve de almene principper i disse modeldannelser abstraheres til en almen model (illustreret som selvet systemet af modeldannelser)

Opsamling: en formal bestemmelse af Antropologisk Psykologi. Den formale bestemmelse lyder dermed alt i alt:

- (1) Antropologisk Psykologi bidrager til løsning af Almenpsykologiens opgave ved at give bidrag til Psykologiens samling og akkumulere dens vidensdannelser omkring fokusering på det særligt menneskelige ved den menneskelige psyke.
- (2) Det kan Antropologisk Psykologi gøre ved på den ene side metodisk at lade sig konstituere af den decentrerede vidensproduktion om det særligt menneskelige, der finder sted i og med den psykologifaglige aktivitet og
- (3) på den anden side organiserende at give retning til den (i sagens natur) decentrerede psykologifaglige aktivitets logisk-metodiske forpligtelser over for at give bidrag til

akkumulation og samling af den videnskab, den er del af.

Hermed afsluttes den formale bestemmelse af Antropologisk Psykologi, dvs. den bestemmelse, der følger som konsekvens af en videnskabsteoretisk opfattelse af, at Psykologien vedrører ét samlet domæne i virkeligheden, psykens domæne, og derfor er logisk-metodisk forpligtet på at samle sig som én videnskab.

I det følgende skal gives et konkretiseret bud på Antropologisk Psykologi, der rækker ud over disse rent formale bestemmelser ved at gøre sig *yderligere* videnskabsteoretiske, erkendelsesteoretiske og ontologiske forudsætninger^x.

En konkretiseret version af Antropologisk Psykologi

Forbundethed. Det ontologiske grundsyn i nærværende version af Antropologisk psykologi er, at grundkategorien i forståelsen af det psykiske er *al tings forbundethed*. Intet eksisterer isoleret, i sig selv. Alt eksisterer på en eller anden måde i forbundethed med omgivelserne, med alt andet. Selv den mest hårdføre ting, som f.eks. en diamant, er kun i en ganske overfladisk betragtning uafhængig af sine omgivelser. Ret beset eksisterer den kun i den form, den gør, og opretholder kun sin atomare gitterstruktur på grundlag af de fysiske forhold, der i det hele taget eksisterer i dette univers. Det gælder så meget mere for levende organismer, der set på et dybere kemisk plan opretholder deres eksistens gennem stof- og energi-udvekslinger med omgivelserne, og som set på det højere biologiske plan opretholder deres eksistens gennem aktiv adfærd – lige fra de mest primitive dyrs simple fremdriftsbevægelser til f.eks. floklevende pattedyrs komplicerede sociale indordninger i forhold til hinanden.

Forbundethed og niveauer. Heraf følger også, at forbundethed findes på alle niveauer fra de basale fysiske og kemiske til de mest komplekse biologiske og mentale niveauer. Eller: En givet forbundethed, f.eks. den biologiske forbundethed mellem en organisme og dens omgivelserne, sådan som den kommer til udtryk i en given adfærdsform består af et hierarki af niveauer, fysiske, kemiske, biokemiske, molekylærbiologiske, etologiske, adfærdsbiologiske etc. Set nedefra og op *konstituerer* de lavere niveauer de højere. Dvs. uden de fysiske og kemiske niveauer ville de biologiske ganske enkelt ikke eksisterer. Set ovenfra og ned *organiserer* de højere niveauer de lavere: det er trods alt adfærdens egne lovmæssigheder og betingelser, der samler og organiserer organismens konstitutive kapaciteter til at samvirke/konstituere på netop denne og ikke en anden måde.

Forbundethed og resonans. Det mest simple, der kan siges om en ting, er, at den eksisterer i og med dens forbundetheder til omverdenen. Dermed er dens egne kvaliteter, dens kvalitative identitet, givet i og med dens særlige forbundethedsformer. Enhver egenskab ved en ting er derfor også udtryk for eller *resonans* af noget andet. Det er

indlysende at f.eks. et snefnug rummer information om f.eks. temperaturforhold (at det ikke er smeltet f.eks. vidner om at det er koldt). De myriader af forskellige former for sammensætninger af iskrystaller til hver sit snefnug rummer tilsvarende information om eller en resonans af snefnuggets tilblivelseshistorie i den sky, det kommer fra. På virkelighedens dybere niveauer har vi altså de uorganiske resonanser (snefnugs 'egenskaber' er sådanne dybe resonanser). Højere oppe i de biologiske niveauer finder vi resonanser i form af organismernes morfologi, stofskifte og adfærd, og gradvist tager resonanserne også form af *qualia*, dvs. som fænomenologiske, oplevede, resonanser i de *psykiske* forbundetheder.

Termen 'resonans' er valgt, fordi den betegner, at noget er genklang af noget andet: en streng på en violin begynder at svinge med og give lyd fra sig, når der er en anden tilsvarende lyd i rummet, der sætter den i netop disse svingninger. Her skal resonans betegne dette, at en tings kvaliteter eller kvalitative identitet netop ikke bare er noget ved tingen selv, men er noget ved dens måde at være forbundethed med omverden. En ting er en resonans af omverden i og med dens forbundethed til omverdenen.

Dermed bliver resonans-begrebet det fundamentale kvalitative begreb om al ting. Tingene adskiller sig fra hinanden ved de forskellige måder, de er resonant forbundne på. Flagermus adskiller sig fra snegle ved de forskellige måder, de er resonante på – og her er der tale om et helt hierarki af resonanser, fra molekylærbiologiske til adfærdsbiologiske resonanser og til det psykiske. En flagermus har det psykologisk set ganske anderledes med at være i verden end en snegl, ganske enkelt fordi den på grundlag af hele sit egenartede hierarki af forbundetheder er resonant på en anden måde. Tilsvarende skal det særligt menneskelige i bund og grund kvalitativt bestemmes ved vores særlige resonans, til forskel fra flagermus' og snegles resonans.

Forbundethed og intentionelitet. Alt er i forbundethed og alt er i resonans. Men yderligere en ting karakteriserer levende biologiske væsener, og nærmere bestemt dyrene. Alle dyr, fra de mest simple selvbevægelige organismer til de højeste socialt levende pattedyr (som blandt andet os) lever i *intentionel* forbundethed. Dvs. de (og vi) er aktivt søgende *rettede mod og af* omgivelserne^{xi}. De retter sig selvaktivt *mod* og udformer deres forbundetheder med hensigt, nemlig den hensigt at opsøge og bearbejde deres omgivelser til fordel for dem. Og dette gør de (og vi) ikke efter eget forgodtbefindende eller som følge af arbitrære *konstruktioner*, men i *realistisk* overensstemmelse med omgivelsernes faktiske beskaffenhed, faktiske formbarhed og faktiske livgivende muligheder – dyrene (og vi) er netop i den forstand også rettet *af* omgivelserne. Kort og godt: en yderligere egenskab ved dyrene (og vores) forbundethed er dens *rettedhed mod/af* omgivelserne.

Det, vi er rettet mod/af på resonant måde, er i øvrigt ikke blot det på forhånd givne i naturen; tingene og livet. Vi er også rettet mod/af de livsbetingelser, den kultur og de institutioner, vi selv med vores søgende og virksomme aktivitet har formet og bearbejdet. Som resultat heraf fremstår også nye emergente former, lovmæssigheder og dynamikker,

som på den ene side ikke ville komme til eksistens uden vores aktivitet, men som på den anden side har deres egen realitet. Deres egne egenskaber, lovmæssigheder og dynamikker er ganske objektive og uafhængige af vort forgodtbefindende. Det mellemmenneskeligt sociale er et eksempel på et sådant emergent og objektivt eksisterende fænomen. I kraft af selve socialitetens egen natur eksisterer den med nogle principper, som det ikke er op til os at vælge eller vælge fra. F.eks. har Habermas peget på nogle grundkarakteristika, eller en universalpragmatik, i selve socialiteten som objektivt eksisterende fænomen: godhed, sandhed, autenticitet. Sagen er, at et socialt system har sådanne indbyggede principper *i sig* – den evolutionære udvikling af sociale systemer falder simpelthen i hak omkring sådanne attraktorer^{xii} – ellers er det ganske enkelt ikke et socialt system. Disse socialdynamikker vil derfor gælde uanset hvilke væsener, der bærer dem – det være sig mennesker, intelligente flagermus, eller kunstigt skabte psyker, der sameksisterer socialt. Katzenelson har i nærværende publikation f.eks. demonstreret hvordan dette at afgive og holde løfter er et centralt fænomen ved *ethvert socialt system*.

I og med at vore hominide forfædre har udviklet og forædlet den proto-socialitet, der allerede var et fænomen i den biologiske verden i og med floklevende dyrs sameksistens, har de altså frembragt et fænomen, eksistensrammer, der faldt i hak på sin egen måde, med sine egne principper og fordringer til bærerne af det. Med andre ord: vore hominide forfædre måtte tilpasse sig den universelle og logisk nødvendige sociale dynamik ved at udvikle de fornødne mentale kapaciteter, rettethedsformer og resonanser, der skal til for at oppebære, trives i og videreudvikle dette sociale system.

Pointen er her, at det sociale *ikke er arbitrære konstruktioner*, men objektiv realitet, fordi sociale systemer har deres egne objektive dynamiske attraktorer (uafhængig af de konkrete bæreres natur), der gør at systemerne falder i hak på nødvendige måde. Derved opstår bestemte typer af uomgængelige fordringer til bærerne af systemet. Bærerne, in casu menneskene, må efter *realismens* principper kunne indstille sig på at kunne honorere disse fordringer, og evolutionært udvikle den fornødne form for socialt indstillet rettethed mod/af socialitetens egne dynamiske principper. På den anden side ville den faktiske realisering af disse sociale systemer og den menneskelige evolution jo heller ikke kunne finde sted uden at vore hominide forfædre (eller andre væsener for den sags skyld) i sig havde potentialerne til rent faktisk at kunne udvikle disse mentale kapaciteter. Mennesket og dets sociale system har så at sige løftet hinanden op i støvlestropperne.

Forbundethed og perspektiv. Dyriske og altså også menneskelige organismer er hver især rettet mod/af omgivelserne på en egenartet resonant måde. I og med de (og vi) aktivt forholder os til verden, gør verden indtryk på dem (og os). Igen har vi hele hierarkiet fra de allermest fundamentale fysiske og biokemiske indtryk til de højeste mentale indtryk. Der er altså én måde hvorpå verden gør indtryk på en snegl, en (anden) måde hvorpå verden gør indtryk på en flagermus eller et menneske. Det betyder også, som Nagel har udtrykt det, at der er en måde hvorpå det er at

være en sådan intentionelt rettet og resonant forbundet organisme. Der er en måde, hvorpå det er at være snegl, en anden måde hvorpå det er at være flagermus, og en tredje måde hvorpå det er at være menneske. Hver for sig har snegle, flagermus og mennesker deres egenartede resonante *førstepersonperspektiv* på verden: Den særlige måde hvorpå man er resonant på i og med verden gør indtryk på én i de forskellige aktivt rettede forbundetheder, man befinder sig i.

Dette er også grundbestemmelsen til begrebet om *selvet*. Enhver organisme, der som følge af sin aktive og resonante rettethed har et sådant første-personerspektiv, har et selv, hvor primitivt det end måtte være. Bemærk altså at selvet ikke defineres ved sådan noget som selvoplevelse, selvrefleksion eller selvbevidsthed (det er højere og mentalt mere avancerede selvformer). Selvet er i bund og grund et første-personerspektiv, bestemt ved den måde verden resonant gør indtryk på i og med at organismen er rettet mod/af verden.

Førsteperson-perspektivet adskiller sig fra det såkaldte tredjepersonerspektiv. Førstepersonerspektivet er den subjektive måde, hvorpå hver enkelt oplever, og hvorpå verden i qualiaformer gør indtryk. Tredjepersonerspektivet er derimod ikke subjektiv. Det er i det perspektiv, hvori en organisme – og det vil selvfølgelig først og fremmest sige os mennesker – forsøger at erkende noget så objektivt som muligt, dvs. uafhængig af den særlige subjektive måde, hvorpå det gør indtryk på den enkelte. I tredjepersonerspektiv forsøger man at nå frem til, hvordan en ting eller en begivenhed må tage sig ud for *enhver* uanset individuelle subjektive perspektivforskelle. At bestræbe sig på at erkende en ting i tredjepersonerspektiv er derfor den art af videnskabelige erkendelsesbestræbelser, der går ud på at *ekskludere* den subjektive karakter til fordel for objektiviteten. At ekskludere første-personerspektivet til fordel for tredjepersonerspektivet. Det er en bestræbelse på at få erkendelse, begreber og teorier, der er gyldige fra et hvilket som helst perspektiv, fra alle steder, og dermed ikke fra noget bestemt sted. Tredjepersonerspektiv er, som Nagel kalder det, et 'view from nowhere'. Lyn og torden f.eks. tager sig ganske givet anderledes ud i flagermusens første-personerspektiv end det tager sig ud i menneskets perspektiv. Flagermus og mennesker får ganske enkelt qua egenarten i deres omverdensforbindelser forskellige oplevelser af lyn og torden. Videnskabeligt ønsker vi imidlertid – i al fald i nogle videnskaber^{xiii} – at se bort fra de subjektive islæt og nå frem til det, som må være kendsgerninger om lyn og torden set fra et hvilket som helst sted. Således at hypotetiske intelligente og videnskabeligt indstillede flagermus og mennesker kunne blive enige om en fysisk teori om f.eks. lyn og torden uanset deres forskellige subjektivt resonant oplevelse heraf.

Forbundethed og realisme. Med forbundethed som grundkategori er også erkendelse og videnskabelig indsigt – her først og fremmest forstået som et tredjepersonerspektiv – i bund og grund baseret på forbundethed. Det betyder dels, at vores erkendende og vidensproducerende aktivitet er et initierende, regulerende og opsøgende træk ved vores forbundethed. Dels betyder det, at resultatet af den videnskabelige aktivitet, vores vidensprodukter som sådan, in casu vores psykologiske teorier og interventionsmodeller vedrørende psyken i almindelighed og den menneskelige

psyke i særdeleshed, baserer sig på forbundetheden mellem os som erkendende subjekter og den virkelighed vi er midt i og i bund og grund forbundet med. For så vidt vores videnskabelige viden er forbundetheds-frembragt er den karakteriseret ved *realisme* (se også ovenfor om forbundethed og intentionalitet).

Vore teorier og interventionsmodeller er ikke bare arbitrære påfund og (sociale) konstruktioner som fagets udøvere efter eget forgodtbefindende eller ved konsensus bilder hinanden ind. Almenpsykologien baserer sig på den viden, der er forankret i virkeligheden ved at være hhv. sand viden og pragmatisk effektiv viden. Dvs. viden som opfylder *realismens* betingelser: (a) at den faktisk er i overensstemmelse med en virkelighed, der eksisterer, hvad enten vi erkender den eller ej; en viden altså, som i det mindste principielt vil kunne efterprøves for om det, den siger om virkeligheden faktisk er tilfældet eller ej;^{xiv} – (b) eller en viden, der er pragmatisk effektiv i den forstand, at den faktisk giver handlingsanvisninger til interventioner, der gør en forskel i virkeligheden, hvad enten det nu kan eller ikke kan forklares teoretisk, hvorfor dette er tilfældet.

Realismen hævder ikke, at der kun findes én sand teori om eller én effektiv interventionsstrategi over for en given genstand. Psykologiens mangfoldighed viser netop, at der som oftest findes flere modeller, der viser sider af genstanden fra hver deres perspektiv. Det er også denne pointe konstruktionismen fremhæver: At vi godt kan have en flerhed af forskellige modeller om samme genstand. Hver model har jo sin opgave deri, at den skal gengive sin egen side ved genstanden. Forskellige modeller kan derfor være forskellige og alligevel lige sande. Men det er jo ikke noget konstruktionismen har opdaget! Det ligger jo allerede dybt i selve realismen (selv om konstruktionister/konstruktivister ofte gør sig til af således at have ”opfundet den dybe tallerken”). Konstruktionismen går dermed helt galt i byen (og dermed køber man katten i sækken, når man alene falder for konstruktionismen appel om mangfoldigheden af tilgange til et fænomen) ved at misforstå denne pointe derhen, at der så heller ikke findes nogen virkelighed, og/eller at der ikke overhovedet kan siges noget sandt om virkeligheden.

At den ene model kan være lige så sand som den anden, og at vi (af metodisk-reduktionistiske grunde) som oftest er nødt til at udvikle en flerhed af tilgange til det samme fænomen, er jo ikke ensbetydende med, at alt er relativt, eller alt er noget vi har fundet på uafhængig af verden, eller at det slet ikke er muligt at sige noget om verden som sådan. Sagen er, at det altid i princippet kan afgøres, om det ene model påstår om verden er tilfældet eller ej – ligesom det kan afgøres om en interventionsmodel faktisk gør en forskel i praksis eller ej.

Forbundethed og det uerstattelige. Realistisk set formes forbundethed i og med den måde verden og organismen/vi er indrettet på hhv. i det hele taget ontologisk set *kan* udvikle sig til at være indrettet på. I princippet kan verden, som påvist af Mammen (1983) være indret/ordnet/organiseret på én af to måder, en sansekategoriell og udvalgskategoriell måde. Eller, udtrykt anderledes: verden kan være ordnet på hhv. en algoritmisk forudsigbar og en nonalgoritmisk og uforudsigelig måde. Det betyder, at vi kan være forbundet på hhv. *erstattelige* og *uerstattelige* måder. Er

vi forbundet med noget på en sansekategoriell/algoritmisk måde, så kan denne forbundethed og dette noget i princippet erstattes med noget tilsvarende og identisk hermed, uden at det i øvrigt har nogen betydning for os. Det nye erstattende noget er jo lige så godt som det erstattede og ændrer altså ikke ved vores oprindelige forbundethed. Er vi derimod forbundet med noget på en uerstattelig måde, betyder det, at der ikke findes nogen egentlig måde at erstatte det noget vi er forbundet med.

Et eksempel: En pingvinhun, der efter uger på havet kommer i land på Sydpolen, er med usvigelig sikkerhed i stand til blandt koloniens tusindvis af hanner og unger at finde frem til netop sin han og sin unge. Den gør det ved på perceptuelt sofistikerede måder at identificere bestemte sansekategorielle træk hos dem. Men vi kunne i princippet godt lave kloner af hannen og ungen, der var så tilstrækkelig lig de ægte forlæg, så at hunnen ikke kunne kende forskel. Vi kunne erstatte de ægte forlæg med vore kloner, og pointen er, at det ville ikke have den mindste betydning for pingvinhunnen, eftersom den simpelthen ikke er i stand til at fatte den dybere forskel, thi for hunnen er det ganske enkelt en han og en unge af samme slags; det er simpelthen de samme; det er den han og den unge sådan som hun er i stand til at opfatte dem og forbinde sig med dem. *Vi* ved imidlertid at det ikke er de samme, og *vi* ved altså at hannen og ungen er erstattede for hunnen, at de kan erstattes med nogle af nøjagtig samme slags.

Helt anderledes er det for menneskers vedkommende. I princippet kunne vi også godt kloner en kvindes ægtefælle og barn på en så overbevisende måde, at hun ikke ville være i stand til at kende forskel med sine sanser, og måske ville hun aldrig opdage, at vi havde erstattet hendes rigtige mand og hendes rigtige barn med vore kloner – idet vi forudsætter, at de i et og alt er klonede til at se ud som og gøre lige som dem. Pointen er imidlertid, at pingvinhunnen ikke ville være i stand til at fatte, hvad vi mente hvis vi fortalte den, at det ikke var dens rigtige mand og unge den nu var sammen med. Kvinden derimod er i stand til at fatte dette, og det ville være dybt betydningsfyldt for hende, at det, uanset den umiskendelige lighed i et alt, alligevel ikke var den rigtige og originale ægtefælle og barn. Omend de er erstattede, når det gælder den sansebaserede erkendelse, så er de det aldrig i denne dybere forstand. Det særligt menneskelige er netop karakteriseret ved at være baseret på ikke bare erstattede, men også uerstattelige forbundetheder (baseret på udvalgskategoriellitet).

Forbundethed og psyken. Psyken som sådan, som samlebetegnelse for enhver mental aktivitet i både første- og tredjepersonperspektiv og i kraft af både det erstattede og det uerstattelige skal dermed også bestemmes på grundlag af begrebet om forbundethed. Psyken bestemmes som det initierende, regulerende og opsøgende aspekt ved denne aktive forbundethed. Psyken er altså hverken noget ’inden i’ eller ’uden for’, men derimod noget ved forbundetheden imellem organismen og omgivelserne.

Den historiske tilgang og selvorganisering. Et yderligere træk ved den Antropologiske Psykologi i nærværende version er, at den baserer sig på en historisk/processuel modsat en essentialistisk opfattelse. Nærmere bestemt: de

forbundetheder, som vi som mennesker eksisterer i og i kraft af, forstås og forklares historisk/processuelt.

Når man anlægger et historisk perspektiv på et fænomen, bestræber man sig på at identificere, beskrive og forklare, hvordan dette fænomen *udvikler sig over tid*. Modsat en essentialistisk opfattelse, der betragter fænomenet som givet eller skabt én gang for alle, og i sit væsen uforanderligt, er opfattelsen altså her, at fænomenet i selve det væsentlige forandrer sig og er under stadig udvikling. Snarere end at forstå fænomenet som (eller ved dets) essens, skal det altså forstås som en udviklingsenhed, altså noget vi kan følge i dets udvikling og forandring over (ofte meget lang) tid.

At et fænomen udvikler sig historisk vil sige, at det udvikler sig, og at dets udviklingsdynamik er givet ved et gensidigt forhold mellem konstitution og organisation: Senere udviklede former er karakteriseret ved, at de på den ene side er *udviklet fra* og er *konstitueret af* nogle mere elementære former. På den anden side adskiller de senere udviklede former sig fra konstituerende ved at have udviklet deres egne *organisationsprincipper*, der netop samler og organiserer konstituerende på de bestemte måder, der bliver til de højere organiserende former.

En sådan hierarkisk opbygget entitet opretholdt af en sådan indre dobbeltdynamik i form af en opadrettet konstitution og en nedadrettet organisation er dermed også til en vis grad *selvorganiserende*, al den stund at den i kraft af sin egen organisation ikke bare opretholdes konstitutivt, men netop også opretholdes og virker ved sin egen organiserende dynamik. I det omfang altså, at en entitet er således selvorganiserende, har den i ontologisk forstand grader af frihed til at organisere sig på og virke i denne eller hin retning. Med andre ord finder vi præcist i denne slags overvejelser en egentlig *ontologisk*^{xv} begrundelse for den mulige eksistens af frihed og fri vilje.

Den antropologiske psykologis historiske tilgang har tre dimensioner: den *naturhistoriske*, den *kulturhistoriske* og den *livshistoriske*, således at ethvert fænomen vedrørende det særligt menneskelige psykologisk set, skal forstås i alle tre perspektiver. Alle tre forklaringsdimensioner skal inddrages for at give en komplet teoretisk forklaring af fænomenet.

Den naturhistoriske tilgang. I det *naturhistoriske perspektiv* undersøges, hvordan det særligt menneskelige er bundet til, men også har sine muligheder i vores helt fundamentale natur som fysisk og biologisk forbundne væsener. Vi kan (foreløbig) ikke komme uden om, at den måde, vi er på og oplever verden på og forholder os til den på, er baseret på de mulighedsbetingelser og de særlige resonante forbundetheder og rettetheder, der ligger i selve vores biologiske krop (altså ikke bare i hjernen, som hjerneforskere ynder at pege på, men i hele kroppens med dens samlede resonante forholde- og handleformåen). I det naturhistoriske perspektiv undersøges altså dels, hvordan det særligt menneskelige er bundet til den biologiske organismes mulighedsbetingelser, men også hvordan det særligt menneskelige har udviklet sig evolutionært (hvordan det særligt menneskelige har evolutionær og biologisk rod i dette, at vi også er pattedyr, og endnu mere grundlæggende, at vi er *biologisk* liv i det hele taget). Fremover må almenpsykologien og den antropologiske

psykologi som sagt ganske sikkert også skulle forholde sig til dette, at vi i stigende grad bliver i stand til genetisk og andre måder at ændre på selve vort biologiske grundlag.

Netop heri ligger det vigtige i at få bestemt det særligt menneskelige – ikke som en essens, men som en entitet i historisk udvikling^{xvi}, altså en udviklingsenhed. For det første for at få bestemt, hvori det særligt menneskelige består i den historiske udviklingsproces, vi befinder os i 'for øjeblikket'.^{xvii} For det andet for at få en måde at diskutere, hvordan og hvornår vi (måske i kraft af egne genmanipulerende og andre videnskabelige manipulationer) udvikler os til noget, som ikke mere er menneskeligt, i den forstand at disse efterkommere ikke mere er rettet mod/af verden og ikke mere er resonant på den måde, vi er resonante på.

Den kulturhistoriske tilgang. I det *kulturhistoriske perspektiv* undersøges, hvordan kulturen sætter rammer, men også giver muligheder for udvikling af det særligt menneskelige. Her undersøges altså de kulturhistoriske mulighedsbetingelser for det særligt menneskelige hidtidige og fremtidige udvikling. Dertil kommer, at antropologisk psykologi i dette perspektiv også undersøger ligheder og forskelle i det særligt menneskelige udtryksformer og mellem de almene grundfænomener i forskellige kulturer, til forskellige tider og forskellige steder på Jorden. Målet er dermed også at få undersøgt, i hvilken udstrækning almene fænomener knyttet til det særligt menneskelige kun er *lokalt* forekomme (altså knyttet til den enkelte kultur eller kulturhistoriske epoke) og i hvilken udstrækning det almene er knyttet *universelt* til alle mennesker, uanset den kultur man vokser op i og færdes i.

Her skal gives et bud på model^{xviii} – baseret på den grundlæggende forbundethed – for den kulturhistoriske udvikling af den menneskelige tilværelsesform:

Den menneskelige tilværelsesform, som danner de forbundetheder, hvori det særligt menneskelige frembringes og opretholdes, er evolutionært udrundet af tilværelsesformer der har været fælles med floklevende sociale pattedyr i almindelighed og selvsagt vore hominide forfædres tilværelsesformer i særdeleshed. I bund og grund kan denne tilværelsesform karakteriseres som *centreret*, fordi den centrerer sig om opretholdelsen af *flokkens* eksistens som sådan. *Arkaisk centreret* for så vidt der oprindelig har været tale om umiddelbart flok-liv, som vi f.eks. også ser det nu til dags blandt chimpanser og bonoboer. *Egentligt centreret* for så vidt der hos de forskellige Homo-former efterhånden udviklede sig en centrerethed om egentlig kulturel tilværelsesform, dvs. en tilværelsesform der ikke bare opretholdes af adfærdsmæssige aktiviteter (fouragering, ungepleje, parring, magtkamp, social nusseri og pelspleje etc.), men også opretholdes og videreudvikles på grundlag af håndgribelige artefakter så som redskaber, køkkentechnologi, våben og kunst, og uhåndgribelige, men lige så betydningsfulde sociale institutioner. En sådan tilværelsesform forudsætter *ikke* specielt avancerede mentale evner, men 'blot' en psyke der er netop er centreret rettet mod/af flokkens liv og kulturens betydninger og institutioner som sådan.

Med udviklingen og stigende differentiering af kultur og arbejdsdeling udvikler sig efterhånden en stadig mere *decentreret* tilværelsesform^{xix}, dvs. en tilværelsesform der centrerer sig om en stadig rigere varietet af sub-centre. For at en sådan mere decentreret tilværelsesform skal kunne opretholdes og videreudvikles kræves mere avancerede sociale psykiske kapaciteter, der ikke bare centrerer tilværelsen om individets eget lokale subcenter, men samtidig sætter individet i stand til at sammenholde sin del af arbejdsdelingen og den differentierede kultur samordnet med og overorganiseret af den samlede arbejdsproces og det samlede kulturliv som sådan. Mao.: først den decentrerede tilværelsesform fordrer mentale evner og en psyke, der for alvor udskiller den menneskelige psyke fra de sociale pattedyrs. På den ene side må en sådan tilværelsesform fortsat skulle opretholdes af en fundamental centreret retthed mod/af kulturen som sådan – den må altså være konstitueret af en fundamental centrerethed. På den anden side er denne dybe centrerede konstituent organiseret af den højere og mere udviklede decentrerede tilværelsesform.

Med udbygningen af den decentrerede tilværelsesform i de store bystater for omkring 5000 år siden og frem differentieres tilværelsesmulighederne eksplosivt og muliggør lokale subkulturelle tilværelsesformer, der kan være vældig forskellige fra hinanden. Det fordrer og muliggør udviklingen af forskellige kulturelle diskurser og forskellige opfattelser af og oplevelser af tilværelsen. Dette på sin side både muliggør og fordrer en udvikling af den enkeltes evne til at indse, at et andet menneske kan have en *anden* diskurs og en anden oplevelse. Det igen muliggør og fordrer evnen til at forstå, at den anden i det hele taget har et sind, er en *nogen* – et selv – på hvem verden gør indtryk; i en vis henseende på samme måde og i en vis henseende på en helt anden og egen måde. Altså evnen til at tage hinanden perspektiv, sætte sig i hinanden sted, udvise evnen til empati. Med udviklingen af denne evne udvikles selvfølgelig også evnen til så at sige at sætte sig i sit eget sted, at reflektere over sit eget perspektiv. Dvs. den enkelte udvikler ikke bare et selv som sådan (et førsteordensselv), men nu også et reflektivt selv (et andenordens selv). En sådan tilværelsesform opretholdt af sådanne refleksive 'selvpsyker' kan kaldes for en *individuere* tilværelsesform. Og igen ser vi dobbeltdynamikken: den individuere tilværelsesform er konstitueret af den decentrerede tilværelsesform som den på sin side organiserer på netop den sammenhængende og reflekterede måde, der kendetegner individualiteten, og dette reflektivt at sætte standarden for og rette sin egen retthed efter denne eller hin værdi.

Den livshistoriske tilgang. I dette livshistoriske perspektiv undersøges det enkelte individs specifikke væren og tilblivelse, som det kommer til at udforme sig i individets særlige livshistorie. Endvidere beskæftiger denne metodiske tilgang sig, som noget afgørende vigtigt, med hvordan det enkelte individ igennem og i *kraft af* sin livshistorie udvikler sig som en reflektiv, villende og vælgende personlighed. En personlighed, der ikke bare udviser *re-aktive* adfærds- og handlingsformer, som følge af ydre påvirkninger, krav og fordringer, men derimod også udvise en personlighed, der på

grundlag af en *selvorganisering* af sin naturhistoriske og kulturhistoriske konstitution, på en *proaktiv* og *prosocial* måde *fører* sit eget liv. En personlighed som har projekter for med sin tilværelse, dvs. *tilværelsesprojekter*, og som moralsk og socialt engagerer sig i sine medmenneskelige omgivelser (lige fra nærmiljøets individplan til de samfundsmæssige institutioners plan). Dvs. har det særlige tilværelsesprojekt for (bevidst eller ubevidst, explicit eller implicit) at bidrage til egen og de andres menneskeliggørelse – altså det særlige tilværelsesprojekt som kaldes *projekt menneske*.

Dertil kommer, at det livshistoriske perspektiv er både bagudrettet og fremadrettet. Bagudrettet drejer det sig om at undersøge det særligt menneskelige, og grundfænomenerne i deres livshistoriske dybde og hvilke udviklingskræfter og udviklingsforløb, der har frembragt dem. Fremadrettet drejer det sig om at undersøge udviklingskræfter og udviklingsmuligheder, der er til rådighed for individet i den fremtidige udvikling af egen personlighed og tilværelse.

Tilsvarende den ovenfor fremsatte udviklingsmodel skal der her fremsættes et bud på en overordnet livshistorisk udviklingsmodel for det menneskelige. Også denne model baserer sig på den hierarkiske konstitutive/organiserende model med lagene centrerethed, decentrerethed og individuereethed. Denne parallel mellem udviklingsmodellerne forklares i kortform nedenfor (og kan findes i uddybet og eksemplificeret udgave i Bertelsen 2000).

Vi kommer til verden med et selv af nulte orden, dvs. et gryende endnu ikke egentligt udviklet selv. Som sådan befinder det spæde barn sig på et *centreret* udviklingsniveau, sådan som f.eks. beskrevet af den nye udviklingspsykologi, dvs. i begyndelsen *dyadisk centreret* om de menneskelige udtryk og former i omgivelserne i almindelighed og selvfølgelig forældrene i særdeleshed (stemmelyde, ansigtsformer, lugte etc.) og senere *triadisk centreret* om et fælles tredje (fælles retten opmærksomhed mod/af noget i omgivelserne, et fælles mellemværende).

Dette dybe centrerede niveau konstituerer i de første leveår udviklingen af det planhøjere og nu organiserende niveau, hvor en diversitet af forskellige forbindelser til omverdenen er kommet til, med et væld af nysgerrigt motiverede rettetheder til at udfolde sig i groft sagt alle mulig retninger. Selvet er nu egentligt udfoldet til et førsteordensniveau. Barnet er en lille *nogen* med et førstepersonperspektiv i hele det væld af virksomheder, det engagerer sig i. Det befinder sig nu på et *decentreret* udviklingsniveau karakteriseret ved, at det ikke endnu er i stand til at samle sig om og organisere sig selv og sin tilværelsesudvikling om et bestemt overordnet personlig mønster af værdier og rettetheder.

Denne samling til et selv af anden orden finder først sted omkring tre-fire års alderen på det *individuere* niveau. I takt med at barnet her for alvor udvikler en perspektivtagende og empatisk indsigt i det faktum, at et andet menneske har et eget sind med et eget perspektiv udvikler det den refleksive indsigt i, at det selv er en *nogen*, selv har et eget førstepersonperspektiv. Dermed bliver barnet for alvor i stand til at indgå i *projekt menneske*, dvs. både at *rette sig mod/af andres retthed* på en engageret og bidragende måde og at

rette sig mod/af sin egen rettethed på en selv-organiserende måde^{xx}.

Historicitet: Epidynamisk vs. epigenetisk. Som det fremgår, arbejdes der med samme art af udviklingsmodel såvel i den kulturhistoriske som den livshistoriske dimension: Altså *centrerethed, decentrerethed og individuierethed* - både når det gælder den *kulturhistoriske* og den *livshistoriske* model. Denne parallel mellem fylogense og ontogenese er der hverken noget besynderligt eller tilfældigt i, hvilket her kort skal begrundes:

Klassisk har man tænkt epigenetisk om udviklingsprocesser: At der skal en plan til for at styre en udviklingsproces i en bestemt retning. En opfattelse af udviklingsprocesser sådan, som vi i psykologien finder den hos f.eks. Freud, Erikson og Piaget. Ret beset er det imidlertid også sådan, at hvis der allerede findes en plan, så kan der ikke være tale om egentlig *udvikling* (= frembringelsen af noget helt nyt, emergent). Der kan kun være tale om *udfoldelse* af principper og former, der allerede er foregrebet i planen (man skulle altså tale om 'udfoldelsespsykologi snarere end udviklingspsykologi).

Hvis vi imidlertid insisterer på, at dannelsen af det menneskelige (hvad enten det nu er i den tidligste udviklingsproces eller i senere udviklingsprocesser så som terapeutiske processer) altid foregår som en ægte udvikling, dvs., hvis der ikke findes nogen fuldstændig udviklingsplan, hvordan kan det så gå til, at udviklingen ikke er kaotisk. Hvordan kan det (planløst) menneskelige alligevel opstå med næsten usvigelig sikkerhed hos hvert ny lille menneske? Hvordan kan langt de fleste udviklingsprocesser alligevel støt og roligt falde i hak i udviklingen af det menneskelige? Hvis vi ikke skal tænke i planmæssige udfoldelser, hvad skal vi så tænke i? Svaret er: vi skal tænke i *dynamik og attraktorer*.

Den bevægelsesform, som en dynamisk udvikling eller bevægelse af sig selv (dvs. i overensstemmelse med det dynamiske systems egne dynamiske lovmæssigheder) tenderer mod at falde i hak i, kaldes en attraktor. En attraktor er det bevægelsesmønster eller den udviklingsbane, som en udviklingen tenderer at følge, givet de almene dynamiske mulighedsbetingelser og de faktiske konkrete kræftesamspil. En attraktor er simpelthen den optimale koreografi, der opstår, når dynamiske kræfter virker sammen. Udviklingen er ikke bestemt af et program, der udfolder sig og skubber på, og er heller ikke en tillært følgeagtighed over for et overindividuel projekt, der trækker.

Det menneskeliges attraktorer er de koreografisk afstemte baner, ad hvilke udviklingen af det menneskelige bevæger sig givet samspillet mellem fysisk/biologiske og kulturelt/samfundsmæssige kræfter.

Med en sådan attraktormodel for udviklingen behøver man altså ikke at antage, at *alt* ved udviklingen af det menneskelige på forhånd er nedlagt i en udviklingsplan. Det er tilstrækkeligt at antage, at der skal foreligge et bestemt sæt udgangsbetingelser eller randbetingelser. Derved opstår de første udviklingsbaner. Der er ingen på forhånd givet plan for emergensen af de næste højere udviklingsbaner. De *udvikler* sig som følge af den måde, som udviklingen i øvrigt falder i hak i de første udviklingsbaner. Dermed er givet et nyt

planhøjere sæt udgangs- eller randbetingelser og et nyt sæt menneskedannende dynamiske kræfter, der senere vil lade udviklingen falde i hak i endnu højere udviklingsbaner. Det går helt af sig selv - og hver gang på samme måde!

En sådan udvikling baseret på dynamiske attraktorprincipper vil jeg (modsat epigenetisk) kalde *epidynamisk*. *En epidynamisk udviklingsmodel er modsat den epigenetiske ikke essentialistisk*.

Altså: Det er derfor at livshistoriens epidynamik nødvendigvis afspejler kulturhistoriens epidynamik. Menneskeartens genetiske grundlag og arv giver umiddelbart – som udgangsbetingelse – hver enkelt nytilkommet individ mulighed for at udvikle en centreret tilværelsesform i det dynamiske samspil med omgivelserne og gruppen af medlemmer fra samme art. Via kulturhistoriens epidynamik har der på dette centrerede grundlag udviklet sig planhøjere decentrerede og individuerede tilværelsesformer. Den kulturhistoriske bevægelse falder simpelthen i hak på denne måde, givet det genetisk givne centrerede grundlags dynamiske muligheder.

Når nu kulturhistorien allerede *forefindes* for hver nyfødt, og når nu de decentrerede og individuerede dynamiske samspils- og tilværelsesformer allerede er aflejret i form af den omgivne kulturs *be-tydende* artefakter og institutioner, så kan man med en vis ret godt hævde, at den omgivne kulturs idéverden så at sige på "platonisk" vis 'trækker' enkeltindividets livshistoriske udvikling op gennem de centrerede, decentrerede og individuerede niveauer (men læs nu dette rigtigt: begrebet om epidynamik er *ikke* et platonisk begreb).

Men i bund og grund ville menneskearten, hvis kulturen 'pludselig forsvandt', alligevel i princippet og med stor sandsynlighed genskabe sin kulturhistorie og dermed genskabe det menneskelige – simpelthen fordi udviklingen af det menneskelige nødvendigvis falder i epidynamiske hak. Uanset den næsten uendelige mangfoldighed og variation i de forskellige fænotypiske kulturelle udtryk verden over (som også har fristet visse teoretikere over evne til at tænke socialkonstruktionistisk) er der altså en universel epidynamik (modsat essentialistisk epigenetik) i det menneskelige, sådan som det historisk bliver til.

Det særligt menneskelige.

Spørgsmålet er nu: hvor præcist et billede af det særligt menneskelige udgør den ovenfor skildrede tilgang? Det ser ud til at modellen/taksonomien langt hen ad vejen kan differentiere mellem menneskelige og dyriske psykeformer. Dyriske (eller andre primitivt kunstige) psykeformer, rummer ikke en sådan komplet hierarkisk opbygning.

Udelukkende formuleret således udpeges det særligt menneskelige ganske vist i forhold til lavniveaupsyker; men det særligt menneskelige udpeges altså ikke i sig selv, således som det f.eks. ville differentiere den særligt menneskelige psyke fra en tilsvarende ikkemenneskelig psyke karakteriseret ved et tilsvarende hierarki og kompleksitet.

Også andre psykeformer (dyriske, kunstige, ekstraterrestiske) kan have sådanne karakteristika, som man almindeligvis ser det særligt menneskelige fremhævet ved. F.eks. sådan noget som høj intelligens, refleksiv bevidsthed, ja endog socialitet og moralsk og politisk regulerede adfærd og handlinger. Med andre ord: det er faktisk ikke noget særligt menneskeligt ved sådanne karakteristika blot fordi vi er de væsener, der på denne planet har disse i udpræget grad.

Man plejer også gerne at fremføre, at det særligt menneskelige derfor først og fremmest skal identificeres ved hjælp af første- og andenpersonmetodikker. Det er metoder, der baserer sig på ren *introspektion*, eller som baserer sig på den mellemmenneskelige samtales *empatiske perspektivtagning*. Men det ville andre psykeformer også kunne præstere. Der er intet særligt menneskeligt i at kunne reflektere og sætte sig i den andens sted, om end vi nok er de eneste væsener på denne planet, der (indtil videre) i udpræget grad er i stand til dette. Tilsvarende vil også dette at træde i eksistens i kraft af *uerstattelige* forhold til betydningsfulde andre være noget som i princippet også kunne karakterisere andre, ikke særligt menneskelige psyker.

Alt i alt: de ovenfor gennemgåede karakteristika ved det den menneskelige forbundethed og psyke er nødvendige, men ikke tilstrækkelige til at karakterisere det særligt menneskelige

Det særligt menneskelige i den individuerede rettedhed mod/af rettedheden og uerstatteligheden i omverdensforbindelserne skal derimod findes i den særligt menneskelige *resonans*, der er knyttet til vores dybeste konstitution og allerhøjeste organisation.^{xxi} Kun ved at identificere, beskrive og forklare den særligt menneskelige resonans i hele dens hierarkiske fylde, kan vi udvikle en egentlig psykologisk teori om, hvad det er det særligt menneskelige i dette, at vi organiserende er bevidst om og mærker os selv som *nogen* og samtidig oplever verden som et *menneskeligt* sted at være.

Den Antropologiske Psykologis centrale bestræbelse må derfor bestå i at identificere, beskrive og forklare denne særligt menneskelige *resonans*. F.eks. vil omsorg for den anden være noget vi deler med andre avancerede sociale væsener; det særligt menneskelige ved omsorgen må imidlertid findes i den særligt menneskelige *resonans*, der kvalificerer netop *vores* omsorg, hvordan er det at være omsorgsfuld på en menneskelig måde (til forskel fra omsorgsfuld på en ikkemenneskelig måde, men på en lige så intelligent, følelsesmæssigt og moralsk udviklet måde)?

Antropologisk Psykologi

I grunden, altså, er Antropologisk Psykologi ikke en ny konstruktion, men en identificering af et reelt aspekt ved enhver psykologisk funderen og teoridannelsesproces, og som sådan ikke bare noget, der bedrives af dedikerede antropologiske psykologer; men noget der bedrives af enhver, der arbejder med egentlig videnskabelig psykologi og derfor eksplicit eller implicit, grundigt eller mere en passant er i berøring med spørgsmålet om, hvad det psykiske i

almindelighed og den menneskelige psyke i særdeleshed er for noget.

Formalt videnskabsteoretisk kan Antropologisk Psykologi bestemmes ved sin opgave inden for Psykologien som sådan: at bidrage til Psykologiens samling og vidensakkumulationen ved at give den nødvendige kompatibilisering og samordning af alskens decentreret teoretisk og pragmatisk vidensproduktion en organiserende fokuserethed omkring hvad det psykiske i almindelighed er for noget, og hvad det menneskelige i særdeleshed er for noget.

Indholdsmæssigt kan Antropologisk Psykologi bestemmes ved sine bidrag til konkret modellering af det særligt menneskelige, der i almindelighed skal bestemmes ved sin art af monistisk forståede, hierarkiske ikkeessentialistiske historisk udviklede, hierarkisk opbyggede og uerstattelige reale forbundetheder og i særdeleshed ved sin særlige art af resonans.

Referencer

(- til især danske almenpsykologiske titler der gennem årene har dannet resonansbund for de overvejelser, der fremsættes i denne artikel)

- Bertelsen, P. (1990). Den villende bevidstheds evolution. En indlæsning af Jaynes model i en kulturhistorisk teori. *Psyke & Logos, særnummer*, 89 - 126.
- Bertelsen, P. (1994): *Tilværelsesprojektet. Det menneskeliges niveauer belyst i den terapeutiske proces*. Dansk psykologisk Forlag. København
- Bertelsen, P. (2000): *Antropologisk Psykologi. En almenpsykologisk opfattelse af den frie vilje, bevidstheden og selvet*. Frydenlund, København.
- Bertelsen, P., & Hem, L. (1986): En overordnet forskningsmodel. *Psyke & Logos*, 109-151.
- Bertelsen, P., Hem, L., Mammen, J. (eds.) (1999): *Erkendelse, stræben, følelse*. Aarhus Universitetsforlag.
- Conrad, M. & Conrad, D. (1997): Of Maps and Territories: A Three Point Landing on the Mind-Body Problem. In: Peter Àrheim, Hans Liljenström & Uno Svedin: *Matter Matters? On the Material Basis of the Cognitive Activity of Mind*. Springer. London.
- Emmeche, C., Køppe, S. & Stjernfelt, F. (1998b): Levels, Emergence and Three Versions of Downward Causation. In: Peter Bøgh Andersen, Claus Emmeche, Niels Ole Finnemann & Peder Voetmann Christiansen, (eds.): *Downward Causation - Minds, Bodies and Mater*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht.
- Engelsted, N. (1989): *Personlighedens almene grundlag. En teoretisk ekskursion i psykens historie. I-II*. Århus Universitetsforlag
- Engelsted, N. (1999): *Hvad psykologien i grunden er videnskaben om*. Essay præsenteret på Augustkonferencen 1999, Psykologisk Institut, Aarhus Universitet
- Engelsted, N., Hem, L., Mammen, J. (Eds.) (1989): *Essays in General Psychology*. Aarhus University Press.

- Fog, J. (1986): Adskilthed i forbundethed. *Psyke & Logos*, 1, 86 - 109.
- Fog, J. (1998): *Saglig medmenneskelighed. Grundforhold I psykoterapien*. Hans Reitzels forlag, København
- Høgh-Olesen, H. (2000) *Ånd og Natur. Ti almenpsykologiske essays ad modum Katzenelson*. Dansk Psykologisk Forlag, København
- Juul Jensen, U. (1983): Essentialisme, praksis og historie. *Philosophia*. 20-36.
- Katzenelson, B. (1989): *Psykens verden, i verden. Et naturevangeliem*. Aarhus Universitetsforlag.
- Katzenelson, B. (1996): Handling og adfærd. *Bulletin fra Forum for Antropologisk Psykologi*, nr. 1, (2-26).
- Køppe, S. (1990): *Virkelighedens niveauer. De nye videnskaber og deres historie*. Kbh.
- Mammen, J. (1983): *Den menneskelige Sans. Et essay om psykologiens genstandsområde*. Dansk Psykologisk forlag.
- Mammen, J. (1999): *Psyken som 'Res Extensa'*. Essay præsenteret på Augustkonferencen 1999, Psykologisk Institut, Aarhus Universitet
- Nagel, T. (1974), What is it like to be a bat? *Philosophical Review*, 83, 435-450.
- Nagel, T. (1986): *The view from nowhere*. Oxford University Press.
- Neuman, A (ed.) (1994): *Det særligt menneskelige. Udviklingspsykologiske billeder af projekt menneske*. København. Reitzel.
- Poulsen, H. (1991): *Conations*. Aarhus University Press.
- Schultz, E. (1998a): *Frihed og bånd i menneskelivet*. Dansk Psykologisk Forlag, København.

ⁱ Denne artikel er i det store og hele en (ret så) komprimeret udgave af de dele af Bertelsen 2000, der vedrører de videnskabsteoretiske overvejelser over Almenpsykologi og Antropologisk Psykologi.

ⁱⁱ Disse to erkendelsesinteresser er nøje forbundne, men ikke sammenfaldne, hvilket der kan findes uddybet begrundelse for i Bertelsen & Hem 1986 samt Bertelsen 2000.

ⁱⁱⁱ Idet videnskabsteori tager sig af en bestemmelse af, hvad videnskab i det hele taget er, og hvordan den formes af både det domæne i verden, den studerer, og af de organisatoriske forhold den har at eksistere under. Filosofi kan i nærværende sammenhæng bestemmes som dette at fundere over, hvordan vi i det hele taget udvikler vores erkendelse, samt de kategorier og begreber hvormed vi opbygger teoretiske forklaringer og pragmatiske interventionsmodeller. Filosofi og videnskabsteori funderer over, hvordan en videnskab overhovedet bliver til, hvordan den udvikler sig og hvorfor dens identifikationer, beskrivelser, forklaringer og interventioner overhovedet virker som de gør. Selvsagt er det sådan, at den slags overvejelser i sagens natur til enhver tid udøves mere eller mindre implicit og mere eller mindre grundigt af pågældende videnskabs egne udøvere hver eneste gang de er engageret i teoridannelse. At enkelte fagfilosoffer miskrediterer filosofien ved at udtale sig om videnskaber og

domæner på alt for uklare måder, eller måder de mangler tilstrækkelig indsigt i, bør altså ikke føre til, at man taber forståelsen for at filosofien, om man vil det eller ej, betegner en bestemt side ved enhver videnskabelig virksomhed.

^{iv} Desværre har visse af Psykologiens udøvere en slags dobbelt forhold til almenpsykologi: Selv om de i sagens natur bedriver almenpsykologi i samme nu som de bidrager med teoretiske overvejelser og modeller til faget, vil de alligevel mene at Almenpsykologi som selvstændiggjort disciplin er spekulativt nonsens eller 'lænestolspsykologi'. Det kan selvfølgelig være rigtig nok at en og anden dedikeret almenpsykologisk publikation må karakteriseres således. Men principielt beror det på fejlindsigt generelt at karakterisere Almenpsykologien således.

^v Se de i indledningen til Bulletinen omtalte forskningsplaner.

^{vi} Konsensuelt har vi også indkredset Antropologisk Psykologi ved at afgrænse den fra andre discipliner så som psykologisk antropologi, etnologi, socialantropologi og kultursociologi, ved at fremhæve at dens fænomener og forklaringsmåde netop er strikt psykologisk.

^{vii} Det er denne videnskabelige abstraktionsproces, der ofte forveksles med og afvises som uforpligtende spekulativt nonsens. Intet kan imidlertid være mere videnskabeligt forpligtende end netop af konkrete videnskabelige fund at forsøge at udtrække de almene resultater vedrørende psykens natur.

^{viii} I Antropologisk Psykologi benævner vi som oftest dette som Projekt Menneske. Projekt menneske finder vi overalt i den menneskelige psykes domæne: I forældrenes opdragelse af deres børn, i den fortrolige samtale mellem venner, mellem klient og rådgiver eller i de samfundsmæssige institutioners moralske diskurser.

^{ix} Udviklet i Bertelsen 1994 og Bertelsen 2000.

^x At der er tale om *yderligere* bestemmelser betyder også, at man f.eks. godt kan acceptere de formale bestemmelser jeg giver overfor, uden at man dermed nødvendigvis også behøver at acceptere de følgende indholdsmæssige bestemmelser jeg giver.

^{xi} Niels Engelsted (f.eks. i 1999) har netop gjort den søgende aktivitet til udgangspunktet for en bestemmelse af psyken. Det kan man selvfølgelig sige, at fænomenologien har gjort lige siden Brentanos dage. Men Engelsted går et skridt videre ved at fundere denne søgen biologisk/psykologisk: For det første, siger han, adskiller den søgende aktivitet dyrene fra planterne. Planterne er ikke aktivt rettet mod noget, men blot funktionelt forbundet med omgivelserne. Intentionel forbundethed, som definitionen på det psykiske, finder vi altså kun hos dyr. For det andet, finder vi altså pr. definition det psykiske i hele hierarkiet fra de højeste mentale menneskelige forbindelser, til de allersimpleste bevægeformer, hos de allersimpleste dyr, hvis forbundethed har en sådan mod omgivelserne aktivt rettet bevægelsesform. Med intentionelitet som grundbestemmelse for det psykiske, finder vi altså pr. definition det psykiske helt ned til de allersimpleste dyr.

^{xii} Attraktorer er baner som dynamiske systemer har en tendens til at søge mod og derefter bevæge sig langs

^{xiii} At psykologien netop også gør metodisk brug af at sætte sig ind i et menneskes subjektive perspektiv er en særlig

komplikation – men den dementerer ikke den almene bestemmelse angående objektivitet.

^{xiv} En særlig komplikation mht. denne bestemmelse er diskurser, der jo er frembragt af vores praktiske liv og erkendelse heraf, og som på sin side giver os begreber til at forstå/forklare tilværelsen og handleanvisninger til at leve tilværelsen på bestemte (konsensuelle) måder. At disse fænomener ikke bryder med realismens principper er der gjort nærmere rede for i Bertelsen 2000

^{xv} ...og altså ikke bare moralske eller praktisk fornuftige begrundelser for den frie vilje, som man traditionelt ser det i filosofien. Er uddybet i Bertelsen 2000, kapitel 5.

^{xvi} Se også Juul Jensen 1983

^{xvii} Alt efter grovkornetheden i ens evolutionære tidsinddelinger er der måske tale om en 40.000 års tid, hvis vi regner tilbage til kulturens i synlige rent symbolske/kunstneriske artefakter manifesterede begyndelse, eller millioner af år hvis vi regner tilbage til artens oprindelse, osv.

^{xviii} Udviklet i følgende tekster: Bertelsen 1990, Bertelsen 1994 og Bertelsen 2000 – hvor man kan finde en mere grundig redegørelse og begrundelse for modellen.

^{xix} Decentreret tilværelse er altså ingenlunde en ny frembringelse i slutningen af det 20. århundrede som det ellers forlyder hos postmodernistisk orienterede forfattere, men snarere en tilværelsesform der tog sin spæde begyndelse for måske 40.000 år siden og blev fuldført for 10.000 år siden med overgangen til den agrare tilværelsesform og egentlig bymæssig livsform.

^{xx} Det betyder ikke, at udviklingen stort set er overstået og at intet nyt sker efter 4-årsalderen. Udviklingen fortsætter livet ud med stadig større eksistentiel kompleksitet. Modellen her er blot designet til at vise udviklingsforløbet ind i/op på det særligt menneskelige niveau, omkring 3 – 4 års alderen, hvor det eksistentielle selvorganiserende projekt menneske i og med rettetheden mod/af rettetheden træder i karakter.

^{xxi} Måske er den særlige menneskelige resonans også bundet til *kulstofbaseret* liv som sådan, sådan som f.eks. Conrad & Conrad, 1997, har overvejet det (idet der gør sig nogle helt bestemte former for fysik gældende for kulstof). Der kan muligvis findes mange resonante intelligenser rundt om i universet, og muligvis finder vi selv på at frembringe sådanne, som slet ikke er baseret på organisk kulstofkemi, men på en helt anden slags kemi eller fysik – og måske med ufatteligt fremmedartede resonansformer til følge. Hvem ved.